

“DİVAN ŞİİRİNDE OKÇULUK TERİMLERİ”NE EKLER

Dr. M. Fatih KÖKSAL*

Vezinden nazım şekillerine, edebî sanatlardan nazım türlerine kadar hemen her hususta İran şairlerini model edinen Türk Divan sanatkârları, onlardan aldıkları birçok unsuru, muhtelif miktar ve derecelerde yerlileştirmiş, mahallîleştirmiş, hatta yer yer millîleştirmiştir. Aynı alfabeyi kullanan üç milletin (Arap, Fars ve Türk) müşterek medeniyetlerinin bir unsuru olarak uzun yıllar yaşayan bu klâsik edebiyat çerçevesinde, sadece Türk şairlerince işlenen mevlidler, surnameler gibi türler ile yine yalnız bize özgü tuyuğ, şarkı gibi nazım şekilleri de vücuda getirilmiştir.

Kendi zevk ve kültürlerini nazım şekilleri ve nazım türleriyle bu müşterek edebiyata yerleştiren Türk Divan şairleri, işledikleri temlerde de yerli hayat unsurlarını şiirlerine yansıtmışlardır. Satranç, tavla, yüzük oyunu gibi çeşitli oyunlar, güreş, cirit, okçuluk gibi sporlar Divan şairinin mensubu bulunduğu toplum hayatının içinde var olan sosyal aktivite unsurlarındandır. Bahis konusu sporlardan okçuluk da yerli ve millî hayat unsurları olarak klâsik şiirimizde yoğun bir şekilde yerini bulmuştur. Türklerin en eski ata sporlarından biri olan okçuluğun şiirde işlenişi, beraberinde zengin bir okçuluk literatürünü de şiire taşımıştır. Okçuluğun tema olarak Divan şiirinde yer alışı esas konumuz olmakla birlikte, böyle bir yazıda mutlaka vurgulanması gereken önemli birkaç noktaya da temas etmeden doğrudan okçulukla ilgili terimlere ve şiirimizde kullanılışlarına geçmek doğru olmayacaktır.

Kültürel yâdigârlarımız içinde sadece okçuluktan bahseden, bu sporu tarihi ve hâliyle ele alan, özellikleri hakkında bilgi veren kavsnâme, oknâme, risâle-i rumât gibi genel adlarla yazılmış bir çok eser bulunmaktadır. Bunların içinde mebzul miktarda okçuluk terim ve deyimini

* Cumhuriyet Üni. Fen-Ed. Fak. mfkoksal@hotmail.com

vardır. Bunlardan başka “rekor” atışları için yazılan manzum tarihler - menzîlnâmeler- de doğrudan klâsik edebiyatımızın hudutları içinde yer alır. Ne var ki bizim bu yazımızda yapmak istediğimiz şey, Divan şairlerimizin “okçuluk”u şiirlerinde bir mazmun olarak nasıl işlediğini göstermek maksadıyla bu spor dalıyla ilgili hangi terimleri nasıl kullandıklarını ortaya koyan önemli bir çalışmaya¹ katkıda bulunabilmektir. Yani söz konusu çalışmada olduğu gibi burada da okçulukla ilgili terimlerin Divan şiirinde teşbih, mecaz, kinaye, telmih gibi sanatlar ile mazmunlarla nasıl işlendiği tespit edilmeye çalışılmış ve bunlara örnekler verilmiştir. Hususen okçulukla ilgili olan metinler bu çalışmanın hudutları dışındadır.

Bilimin temel prensiplerinden biri mevcut veri ve bilgilerden hareketle bilinenlere yeni şeyler eklemek ve onu geliştirmektir. Bu çalışmanın amacı da bundan başka bir şey değildir. Aksoyak’ın makalesinde madde başı olarak yer alan terim sayısı 90’dır. Bu yazıdaki 46 terimin ilavesiyle Divan şiirinde kullanılan okçuluk terimi sayısı 136’ya çıkarılmış bulunmaktadır.² Umulur ki yeni eklerle bu sayı daha da artırılır. Metinlerin sonunda her iki çalışmada yer alan terimlerin bir listesi de verilmiştir.

1. İ. Hakkı AKSOYAK: “*Divan Şiirinde Okçuluk Terimleri*”, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, S.1 (Sivas 1995), s. 81-94.

2. Bu çalışmada izlenen yöntem hakkında şunlar söylenebilir:

a. “Ek” mahiyetindeki bu yazıda da İ. Hakkı Aksoyak’ın makalesindeki sistem devam ettirilmiştir. Sistemdeki tek farklılık, örnek beyitlerin nereden alındığı adı geçen makalede olduğu gibi dipnotlarda değil metin sonunda “Metinlerin Kaynakları” başlığı altında gösterilmesidir. Birden fazla şiir örneği bulunan şairlerin örnek beyitlerinin bu çalışmada yer alış sırası, künyedeki sayfa numaralarının sıraları ile uygunluk göstermektedir.

b. Terimlerin anlamlarının tespit edilmesinde şu eserlerden faydalanılmıştır: İsmail Fazıl AYNACIOĞLU, **Ok Meydanı ve Okçuluk Tarihi**, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, yer ve tarih yok; Atif KAHRAMAN, **Osmanlı Devletinde Spor**, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1995; Ünsal YÜCEL, **Türk Okçuluğu**, AKM Yayını, Ankara 1999; Mustafa b. Şemseddin Ahterî, **Ahterî-i Kebîr**, Dârü’l-tibâ’ati’l-Âmire, İstanbul 1242; Ziya ŞÜKÜN, **Gencine-i Güftâr Ferheng-i Ziyâ**, 3 Cilt, MEB Yayını, Ankara 1996, **Tarama Sözlüğü**, 6 Cilt, TDK Yayını, Ankara 1988; “Dizin”i bulunan eserlerin dizinleri.

c. Bazı kelimelerin okçulukla ilgili bir terim olduğu gayet açık olduğu hâlde yukarıdaki maddede gösterilen eserlerde anlamları bulunamamıştır. Bu tür kelimeler - iki adettir- metinden anlaşıldığı kadarıyla anlamlandırılmış ve anlamın tarafımızdan verildiğini göstermek üzere kelimenin yanına (*) işareti konulmuştur.

d. Yine bazı kelimelerin de okçulukla ilgili olduğu tespit edilmiş, fakat anlam verilememiştir. Üç adet olan bu tür kelimelerin karşısına da (?) işareti konulmakla yetinilmiştir.

Âyîne: Ok atıcılarının tâlim yerindeki hedeflerinden biri de asılmış aynalar idi. Ancak bunlar bildiğimiz mânâda aynalar değil, en sert yaylarla yapılan talimlerde kullanılan parlak demirden siperlerdi.

Dâğlarla ne ‘aceb sîneyi tezyîn itsem
Düzedürler güzelüm âyinelerle siperi

(*Revâî*)

Tîğ-ı ta‘nı çekse ger zâhid mey-âşâma ne gam
Sîne-sâfân-ı mahabbetde siper âyînedür

(*Sâkıb*)

Baş: Yayın yukarı gelen ucu.

Kim kurardı kaşların kullâb-ı zülfî olmasa
Bir yire gelmişdür iki başı katı yâ gibi

(*İbn-i Kemâl*)

Çekemez pekdür kemân ebrûlarınıñ yayını
‘Işk ile Çâçî kemânunñ katı katıdur başı

(*Râzî*)

Bek (Pek) Yay: Gerilmesi (kurulması) güç yay. Katı yay (kemân) ve saht yay (kemân) da bu anlamdadır (Bkz. Râzî’nin yukarıdaki beyti).

Kaşı ile bir selâma dilrübâ biñ cân diler³
Nola saht olsam gücüm yitmez kemânı katı bek

(*Zâtî II*)

Bir selâm almağa kaşuñla dilersin biñ cân
Niçe saht olmayalum biz ki kemânun katı bek

(*Zâtî II*)

³. “dil-rübâ biñ” ibaresi yayımlanan Divan metninde “dil-rübânun” şeklindedir.

Belik: Ok ve yay kuburu, sadak.

Üstühânlar ki var iki tarafında tenümüñ
Beñzer ey kaşı kemân tîr-keş ile belige

(*Meâli*)

Ca'be: Ok kuburu.

Hevâ kavs-i kuzah çekdi ki kasdı tîr-i bârândur
Aceb mi ca'be-i gül-bün yise gülşende peykâm

(*Ahmedî*)

Çâçî Kemân: Çâç Taşkent'in eski adıdır. Çâç şehri iyi yay yapan ustaların memleketi olarak tanınan bir şehirdi. “Çâçî kemân” veya “kemân-ı Çâçî” olarak bilinen bu yaylar klâsik şiirimizde de anılmıştır:

Kirpügüñ nâvek okıdur kaşlaruñ Çâçî kemân⁴
Uğramaz ‘âşıkdan özge ol okuñ peykânına

(*Nesîmî*)

Bükülüp cevri ile kaddüm olalı Çâçî kemân⁵
Tîr-i âhumla felek döndi müşebbek kafese

(*Muhibbî*)

Gâfil olma sehm kıl âhum odından ey felek
Kaddüm altun tozlu bir Çâçî kemânumdur benüm

(*Zâtî III*)

Çarh Oku: Sert ağaçtan yapılan, kısa boylu, demir temrenli, ayak yayı ile atılan harp oku.

4. “Çâçî” kelimesi yayımlanan Divan metninde “caşı” (?) şeklindedir.

5. “Çâçî” kelimesi yayımlanan Divan metninde “çaçı” (?) şeklindedir.

Çarh ohı gibi gamzesi yarmaz cigerümi
 Yürekdür âhır atduğı bir yazı degüldür
 (Kadı Burhaneddin)

Kaddümi bükdüñ sakın âhumdan ey mâhum benüm
 Yedi kat gökden geçer çarh okıdur âhum benüm
 (Necâti)

Kâmetüm gamdan kemân olursa tañ mı kim bana
 Çarh okı gibi yağar tîr-i kazâ eflâkden
 (Âhi)

Çarh Yay: Ayak yardımıyla kurulan, kolları çelikten yapılmış harp yayı.

Çarh yayından kaçan atılsa mihnet okları
 Şine meydânında dikilmiş nişânıdır göñül
 (Muhibbi)

‘İşkuñda dil kemân-keş olup dūd-ı âhdan
 Daksa ‘aceb degül kirişin çarh yayına
 (Revâni)

Çekişmek*: Kemankeşlerin karşılıklı yay çekişmeleri.

Gamzeñ okıyla bir nice ok atışdılar
 Bakışlarıñla nice kemânlar çekişdiler
 (Enveri)

Hilâl ebrûlarıñ bahsin iderken
 Kemân-keşler çekişdi yaylarla
 (Enveri)

Darb Atışı: Dekelan hedefi delmek için yapılan nişan atışı.

Sadra geçse nola darbî kanda göndersen revân
 Ey kemân-ebrû gör e kimden gelür tîrûñ senüñ
 (Edirneli Nazmî)

Dest-kîş: ?

Kaşı yayını cihânuñ idemezken dest-kîş
 Gördi ki öldürür egilüp meyl ider kurbanına
 (Şeyhî)

Dolmak: Okun gerilerek atıma hazır hâle gelmiş olması.

Ok çekilür dırnağa deñlü dolar
 Hayli ulaşdurmağa dırnak çalar
 (Necâtî)

Fındık: Ok taliminde 40 tane fındığı vurarak kırmak idmanın tamamlandığı anlamına gelmekteydi. Bir kaçının vurulmaması hâlinde okçunun idmana devam etmesi tavsiye olunurdu.

Tablalardur mihr ü meh altunlu fındıklar nücûm
 Tîr-i âh-ı ‘âşıkâ ta‘lîm-hâne âsumân
 (Zâtî III)

Fındıklara sitâreler altun varak sarup
 Ta‘lîm-hânesine anuñ atdılar nişân
 (Hâşimî)

Gözetmek*: Nişan almak.

Gamzeñ okları kaçan irişe cânuma diyü
 Bu Nizâmî gözedür anca ki cânuma geçer
 (Karamanlı Nizâmî)

Gamzeñ okı irişüp derde devâ ola diyü
Ehl-i derdüñ gözedi gözedi cânına geçer

(*Hadîdi*)

Gözlemek: Nişan almak

Gülşen-i hüsnî hoş olmuş beñlerüñ
Gözlerin gözlerken ok u yay ile

(*Cemâlî*)

Müjgân okından ol ala gözler
Tîr atsa güzel gözler nişânı

(*Edirneli Nazmî*)

Güşâd: Yaydan oku salıvermek.

Kurulmuş ol kemân-ebîrû yine tîr-i nigâhıñla
Kimi kılsañ gerek dilhûn u sad-pâre güşâdın kim

(*Osman Şems*)

Hem-kiriş: Okçuluk arkadaşı. Bkz. “pâdâş”.

Gördi kim bir kaç yileksüz hem-kiriş düşdi saña
Tîr başın aldı gitdi katı saht oldı kemân

(*Revânî*)

Kaşuñla kirpügüñ hem-tâ felek kavsi vü tîrine
Kimesne hem-kiriş olmaz bu resme okıla yaya⁶

(*Bayram*)

İç Kabzadan Atmak: İç kabza, yay kabzasının iç tarafa bakan yüzüdür. İç kabzadan atmak ise okun ucunu iç kabzaya kadar çekip

⁶. “Hem-kiriş” terimi, metnin “Dizin”inde “Yay kırışleri eşit olan” olarak açıklanmıştır.

atmaktır ki, okun daha uzağa gitmesi amacına yönelik, tehlikeli ve büyük ustalık isteyen bu atışı ancak en usta kemankeşler yapabilirlerdi.

Atagör gamz oklarını düstüm iç kabzadan
Ana kurban olayım tek yâ kaşun yasılmasun⁷
(*Muhibbî*)

Kamış Ok: Kamıştan yapılan ok.

Kirişe kamış oh gezin gezleyüp
Çeküp aşâğadın hevâ gözleyüp
(*Mes'ûd b. Ahmed*)

Ol kadar atdı dile yâr kamış oklarını
Döndi gönlüm şu neyistânda yatan aslana
(*Sâbirî*)

Katı Yay: Sert, gerilmesi çok zor olan yay. Bkz. “Bek Yay”.

Kim kurardı kaşlaruñ kullâb-ı zülfi olmasa
Bir yire gelmişdür iki başı katı yâ gibi
(*İbn-i Kemâl*)

Ben hamîde-kad nigârâ saht olup âh eylerem
Katı yaydan ok çıkar gibi çıkar âhum benüm
(*Zâtî II*)

Subh gibi ey kerem ıssı sovuklık gösterüp
Ben hamîde-kaddi niçün saht idersin yâ gibi
(*Zâtî III*)

Kavs: Yay.

⁷. “yasılmasun” kelimesi yayımlanan Divan metninde “yâ salmasun” şeklindedir.

Her tîr-i belâ kim atılır kavs-ı kasâdan
Eyler bizi hecr aña siper nidelüm hey

(*Vasfî*)

Zahm-ı tîr-i müjen ile ger ölem ey kaşı yay
Üstühânım alalar kavs ile zihgîr ideler

(*Bâkî*)

Hadeng-i nâz ile kim kavs-i ebruvân çekilür
Ümîd-i zahm ile âmâc-ı cism ü cân çekilür

(*İzzet Ali Paşa*)

Kayın Ok: Kayın ağacından yapılmış ok.

Turup çevredin atdılar idi çoh
Moğalçin katı yay ile kayın oh

(*Mes'ûd b. Ahmed*)

Kemânger: Okçu

Bir tîr ile bin kalbi sır çeşm-i kemângerün
Bu merdüm-i tîr-efgen leşker-şiken olmuşdur

(*Şâhidî*)

Kîş: Okluk, sadak.

Gamzenün kîşine kurbân olmayan her bî-edeb
Lâyık-ı kurbân degül feryâdı feryâd olmasın

(*Ulvi*)

Çıksa eger kişingdin ok barça bî-dîn dînga kirer
Pes lâ-cerem uşbu felek ol kîş için kurban irür

(*Sekkâkî*)

Kullâb: ? “Çengel, iğne” gibi anlamları olan bu kelimenin okçulukla ilgisi üzerine -görebildiğimiz eserlerde- sadece “İdman için yayın çilesini bir süre çekip bırakmak” anlamında “kullablamak” geçmektedir. Kullâb hakkında ise bilgi bulunmamaktadır.

Kullâba aldı çekdi iki yayı bir kezin
Eyledi iki başa zaferde veter nişân

(Necâtî)

Gerçi kullâb-ı mahabbet saldı dil yâ kaşuna
Lîk kurbân olduğum anuñ kemânın kim çeker

(Ca'fer Çl.)

Ser-i zülfiyle çeker kendüye serkeşleri yâr
Ne kadar saht kemân olsa urur kullâba

(Bâkî)

Ey nâvek-i şevkuñ siperi sîne-i ahbâb
Zülfün hamı erbâb-ı vefâ saydına kullâb

(Fuzûlî)

İki başdan gözlerem •açdan çü fâş ola kaşuñ
İki başdan gizlenür çıksa kemân kullâbdan

(Le'âlî)

Kurban (Kırban): Yay kabı, yay mahfazası.⁸

Yâ kaşun kurbanıdur dil tîr-i gamzenden sakın
Çün konılmaz tîr terkeş gibi kurban üstüne

(Cem Sultân)

⁸. Bu terim ile ilgili olarak geniş bilgi ve diğer örnek beyitler için bkz. M. Fatih KÖKSAL, “Bir Okçuluk Terimi: ‘Kurban’ ve Divan Şiirinde Kullanımı Üzerine”, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, S. 9 (Sivas 2000), s. 191-210.

Kaşlarıñ fikriyle göñlümde hayâli çeşmünün
 Bñzer ol Türk'e ki iki yâ komış kurbanına⁹
 (*İbn-i Kemâl*)

Küleḥ: Ok talimlerinde hedef olarak külâḥ da dikilirdi.

Yâ kaşuñ gamzelerin tîrine sunmadın elin
 Tıfl-ı dil dikdi nişân için önünde küleḥi
 (*Lâmi 'î*)

Düşümde tîrüne la'lîn küleḥ dikdi dil-i hûnîn
 Mu'abbir didi sehm itme bu bir garrâ nişân ancak
 (*Zâtî II*)

Meydân: Okçuların ok atışı yaptıkları alan.

Dikdi meydânda dilümi bu uzun çûb üzre
 Her kemân-eburu girüp hûb nişângâḥ didi
 (*Kemâl-i Zerd*)

Sıhhatümle 'ışk meydânında cânâ ceng için
 Tâze dâğum bir siper tîrüm elif nâlem kemân
 (*Zâtî III*)

Pâdaş: Okçuluk arkadaşı. Bkz. Hem-kiriş

Âkıbet pâdaş-ı rîş-i sâde-dil der-kâr olur
 Şast-ı hükm-endâz-ı dest-i âḥ bârımdan sakın
 (*Sükkerî*)

Pehlû-keş: ?

⁹. "Türk'e" kelimesi yayımlanan Divan metninde "türka" (?) şeklindedir.

Menzilin âşıklañ tîr-I hased eyle kubûr
Ol kemân-ebrû ile pehlû-keş olmuş terkeşi
(Zâtî III)

Tîr-i gayret menzilüm yiridür eylerse kubûr
Olmış ol ebrû kemânuñ ter-keşi pehlû-keşi
(Râzî)

Râmî: Okçu, kemankeş.

Kaşların şol gamze-i hûn-rîz râmîler gibi
Kim saçun der-bendini kesdi harâmîler gibi
(Necâtî)

Gamzeler tîrin atarsın bana râmîler gibi
Yıkduñ a zâlim gönül mülkin harâmîler gibi
(Hayretî)

Rümmân: Okçular, ok atıcıları.

Cihânda aynına peykân ehibbâ çeşmine rümmân
İçinde la'l-i peykân ile her yâkût-ı rümmânî
(Hâşimî)

Sığrak: Tahtadan yapılmış ok kabı.

Bilinde kılıcı kolında yayı
Dahı bir kaç ok sığrağında eyi
(Mes'ûd b. Ahmed)

Siper: Ok hedefi.

Darb-ı ta'n-ı hasîde âhen siperdür gûyiyâ
Sînem üzre hasret-i hâlinle dâğ-ı bî-hisâb
(Karamanlı Nizâmî)

Ey Mesîhî gül degüldür gülsitânda görinen
Tîr-i âh-ı bülbüle gülşen tutunmuşdur siper

(*Mesîhi*)

Tîr-i kemân-ı ‘ışka cigerden siper gerek
Hâzır ol ey gönül ana haylî ciger gerek

(*Vasfî*)

Cefân okına siper oldu cân u dil omac
Bulardan özge nişân eyleyen degül minhâc

(*Kemâl-i Zerd*)

Sütûn: Nişân olarak dikilen “kabak”lar genellikle ağaçtan, bazen de taştan yapılmış yüksek sütunların üzerine konurdu.

Öñüñde atmağa pervâneler âh okların aña
Sütûn-ı şem’-i tâbâna diker zerrîn kabağ âteş

(*Ca’fer Çl.*)

Urmağa âh okların ‘uşşâk önünde âftâb
Bu sütûn-ı dûd-ı âha dikdi bir zerrîn kabağ

(*Zâtî II*)

Şişe: Okçuların talim sırasında diktikleri hedefler arasında “şişe”ler, yani bardaklar da vardı. Esas marifet hedefteki şişeyi kırmadan oku içinden geçirmek, yani şişeyi delmekti.¹⁰

‘Işk bâzârında tîr-endâz âhumdur bu gün
San’at ile ok geçüren şişe-i eflâkden

(*Revânî*)

¹⁰. Osmanlılar zamanında okla delinmiş şişeler, içinde ok olduğu hâlde bugün müzelerimizde sergilenmektedir. Resim için bkz. Atif KAHRAMAN, **Osmanlı Devletinde Spor**, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1995, s. 400.

Kankı tîr-endâzuñ okı geçdi iki şîşeden
Tokunur gözüme gönülden geçer tîrün senüñ
(*Hadîdi*)

Nice tîr-endâzdur seyr eyle o ebrû-kemân
Tîr-i cevriyle deler sırmaz yine dil şîşesi
(*Şeyhülislâm Yahyâ*)

Tîr-endâz: Ok atıcı.

Sanma bu çarh-ı siyehde görinen yer yer nücûm
Zahmlar urmuşdur aña niçe tîr-endâzdan
(*Behiştî*)

Çeşmi yüz biñ kan ider bir cünbiş-i müjgân ile
Dest-i kudretdir meger ol mest-i tîr-endâza dest
(*Nef'î*)

Tîr-efgen: Ok atıcı.

Dîn ü îmân kasdın eyler hey müselmânlar meded
Hây bilmez kâfir ancak gamze-i tîr-efgeni
(*Amrî*)

Tîr-i Bârân: Yağmur oku. Ok serpmek, hücum sırasında düşmana yağmur gibi ok yağdırmak.

Sanmañuz kavs-ı kuzah kurdı kemânını yine
Felegüñ kasdı bu kim yağdıra tîr-i bârân
(*Ulvi*)

Tîr-i bârân-ı gamuñdan dilde sabr itmez karâr
Yağmura olmaz siper hâli budur dîvânenüñ

(*Lâmi 'î*)

Tîr-i bârân itmede her bir müjen sad hışm ile¹¹
Bilsem ‘acabâ hâme-i sihr-âveri neyler

(*Neşâtî*)

Uluñ: Okun sapı.

Çeker terkeşinden seher yil bigi
Uluñı kayın u tavşancıl yüñi

(*Mes 'ûd b Ahmed*)

Yasanmak: Yayın kirişi gevşetilmek. Aynı anlamda “yasılmak” da kullanılmıştır.

Kalmaz ebrûda girih terk-i ‘itâb eylese yâr
Resmdir ceng hitâmında kemânlar yasanur

(*Nâbî*)

Yasılmak: Yayın kirişi gevşetilmek. Bkz. “Yasanmak”.

Atagör gamz oklarını dûstum iç kabzadan
Aña kurban olayım tek ya kaşuñ yasilmasun

(*Muhibbî*).

Yay bağı: Yayın eğri kısmı.

Üzegü gerüp çüst sığadı kol
Yayı bağıruñ içine girdi ol

(*Mes 'ûd b. Ahmed*)

¹¹. “Tîr-i bârân”, yayımlanan Divan metninde “Tîr bârân” şeklindedir.

Bükülmüş kaddümi kurtaragör kullâb-ı zülfünden
 Hatâdur çekmesün çoh bağı çökmüş bir sınık yayı
 (Fuzûlî)

Gördükçe gayretümden kabzuñdaki kemânı
 Bulsam çeker idüm bağırını pâre pâre
 (Behîştî)

Yazmak: Oku hedefe isabet ettirememek.

Kış olalı kaşı göñülü yaza başladı
 Kırpügi yazmaz idi göñül butasını hîç
 (Kadı Burhaneddin)

Didüm çeşm ü müjeñ yazmaz diler dil
 Didi Türk o'ı her yirde atar uz
 (Karamanlı Aynî)

Zenberek: Ayakla kurulan kolları çelikten savaş yayı. Metinlerden, bu tür yaylarla atılan okların da bu adla anıldığı anlaşılmaktadır:

Kendüyi pertâb idüpdür zenberekden gûyiyâ
 Başı perçemlü güzel cân-bâzdur tîrün senün
 (Hayretî, Div. s.268)

Pârelensün gam degüldür tîr-i gamzeñden yürek
 Sînemün her gûşesi doldı hadeng-i zenberek

Her iki yayındaki okçulukla ilgili terimler şunlardır:

Amac; amac-gâh (amac-geh); ayak taşı; ayak yeri; âyîne; azmayış; baş; bazı; bek (pek) yay; belik; ca'be; cay-ı kadem; Çâcî kemân; çarh oku; çarh yayı; çekişmek; çerhî kalkan; çigre (çire); çile (çille); darb oku; demren; dest-kîş; Dımışkî yay; dolmak; fındık; gez; gezlemek; gezlenmek; gözetmek; güşâd; hadeng; hâkî yay; hatve; hava

oku (hava gezi); hedef; hekî (hâkî); hem-kiriş; iç kabzadan atmak; idman; kabak; kabza; kabza almak; kalkan; kamış ok; kat'-ı menzil; katı yay; kavs; kavvâs; kayın ok; kemân; kemân-ı Dehmen; kemân-keş; kemân-keş sırrı; kemândâr; kemânger; kepâde (kebâde); kiriş; kiş; kubûr; kullâb; kurban (kırban); küleh; menzil; menzil almak (kat'-ı menzil); menzil irtürmek; menzil taşı; menzilgâh (menzilgeh); meşk; meydân; nâvek; nişân (nişâne); nişân taşı; nişângâh; nişânlamak; ok; ok atımı yer; ok götürmek; ok meydânı; oka dikmek; okçu; pâdaş; pehlivan; pehlû-keş; per; pertâb; peykân; puta (pute); râmî; rümmân; Rüstem; Sa'd b. Vakkâs; sadak; saht kemân; sanduk (sandık, sanduka); se-per; sehm; seng-i menzil; sığrak; sihâm; siper; sûfâr; sûtûn; şast (şest); şîşe; tabla; talim-hâne; taş dikmek; Tatar; temren; terâzû; terkeş; tîr; tîr-efgen; tîr-endâz; tîr-ger; tîr-i bârân; tîr-keş; toz; toz koparmak; Tozkoparan; uluñ; yâ hak; yâ nasîb; yabana atmak; yasanmak; yasılmak; yay bağı; yay kurmak; yay yasmak; yaycı dükkânı; yazmak; yelek; zenberek; zih; zih-gîr.

METİNLERİN KAYNAKLARI:

- Âhî:** Necati SUNGUR, *Âhî Divanı*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1994, s. 159.
- Ahmedî:** Mustafa CANPOLAT, *Ömer bin Mezîd Mecmû'atü'n-nezâir*, TDK Yayını, Ankara 1982, s. 24.
- Amrî:** Mehmet ÇAVUŞOĞLU, *Amrî - Divan*, İÜEF Yayını, İstanbul 1979, s. 160.
- Bâkî:** Sabahattin KÜÇÜK, *Bâkî Divanı*, TDK Yayını, Ankara 1994, s. 210, 370.
- Bayram:** Mustafa CANPOLAT, *a.g.e.*, s. 46.
- Behiştî:** Yaşar AYDEMİR, *Behiştî Dîvânı*, MEB Yayını, Ankara 2000, s. 457, 474.
- Ca'fer Çelebi:** İsmail E. ERÜNSAL, *The Life And Works of Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi With A Critical Edition of His Dîvân*, İÜEF Yayını, İstanbul 1983, s. 241, 131.
- Cem Sultân:** İ. Halil ERSOYLU, *Cem Sultan Divanı*, TDK Yayını, Ankara 1989, s. 219.
- Cemâlî:** İ. Çetin DERDİYOK, *Cemâlî, Hayatı, Eserleri ve Divanı*, Harvard University, Yay. Cambridge 1994, s. 85.
- Edirneli Nazmî:** M. Fatih KÖKSAL, *Edirneli Nazmî Mecma'ü'n-nezâ'ir (İnceleme-Tenkitletli Metin)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 3 Cilt, Hacettepe Üniversitesi SBE, Ankara 2001, C. 2, s. 1562.
- Enverî:** Cemâl KURNAZ - Mustafa TATÇI, *Ümmî Divan Şairleri ve Enverî Divanı*, MEB Yayını, Ankara 2001, s. 80, 174.

- Fuzûlî:** Kenan AKYÜZ, Süheyl BEKEN, Sedit YÜKSEL, Müjgan CUNBUR, *Fuzûlî Türkçe Divanı*, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara 1958, s. 148, 402.
- Hadîdî:** M. Fatih KÖKSAL, *a.g.e.*, C. 2, s. 997, 1554.
- Hâşimî:** Oktay Selim Karaca, *Hâşimî: Divanı, Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Divanı'nın Karşılaştırmalı Metni*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi SBE, Kayseri 1995, s. 235.
- Hayretî:** Mehmet ÇAVUŞOĞLU, *Hayretî Divanı*, İÜEF Yayını, İstanbul 1981, s. 411, 268.
- İbn-i Kemâl:** Mustafa DEMİREL, *İbn-i Kemâl Dîvânı*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1996, s. 204, 203, 178.
- İzzet Ali Paşa:** A. İrfan AYPAY, Lâle Devri Şairi İzzet Ali Paşa (Hayatı-Eserleri-Edebî Kişiliği) Divanı (Tenkitli Metin), Nigâr-nâme (Tenkitli Metin), İstanbul 1998, s. 273.
- Kadı Burhaneddîn:** Muharrem ERGİN, *Kadı Burhaneddin Divanı*, İÜEF Yayını, İstanbul 1980, s. 16, 309.
- Karamanlı Aynî:** Ahmet MERMER, *Karamanlı Aynî ve Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s. 504.
- Karamanlı Nizâmî:** Haluk İPEKTEN, *Karamanlı Nizâmî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı*, Atatürk Üniversitesi Yayını, Ankara 1974, s. 146, 286.
- Kemâl-i Zerd:** John R. Walsh, "The Divançe-i Kemâl-i Zerd", *Journal of Turkish Studies*, C.3, Harvard University, Cambridge 1979, s. 434, 408.
- Lâmi'î:** M. Fatih KÖKSAL, *a.g.e.*, C. 3, s. 2843, C.2, s. 1507.
- Le'âlî:** M. Fatih KÖKSAL, *a.g.e.*, C. 3, s. 2027.
- Meâlî:** Edith AMBROS, *The Lyrics of Me'âlî an Ottoman Poet of the 16th Century*, Klaus Schwarz Verlag, Berlin 1982, s. 238.
- Mes'ûd b. Ahmed:** Cem DİLÇİN, *Mes'ûd bin Ahmed Süheyl ü Nev-bahâr*, TDK Yayını, Ankara 1991, s. 499, 500, 355, 390, 390.
- Mesîhî:** Mine MENGİ, *Mesîhî Dîvânı*, AKM Yayını, Ankara 1995, s. 173.
- Muhibbî:** Coşkun AK, *Muhibbî Dîvânı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara 1987, s. 681, 507, 627.
- Nâbî:** Ali Fuat BİLKAN, *Nâbî Dîvânı*, MEB Yayını, İstanbul 1997, C.1, s. 510.
- Necâtî:** A. Nihad TARLAN, *Necatî Beg Divanı*, MEB Yayını, İstanbul 1963, s. 368, 116, 80, 533.
- Nef'î:** Metin AKKUŞ, *Nef'î Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993, s. 288.
- Nesîmî:** Hüseyin AYAN, *Nesîmî Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1990, s. 301.
- Neşâtî:** Mahmut KAPLAN, *Neşâtî Divanı*, Akademi Kitabevi, İzmir 1996, s. 146.
- Osman Şems:** Kemâl Edip Kürkcüoğlu, *Osman Şems Efendi Divanı'ndan Seçmeler*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1996, s.267.
- Râşid:** Halit Biltekin, *Râşid Divanı (İnceleme-Metin)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara, 1993, s. 380.

- Râzî:** M. Fatih KÖKSAL, *a.g.e.*, C. 3, s. 2677.
- Revânî:** M. Fatih KÖKSAL, *a.g.e.*, C. 3, s. 2806, 2610, 1974, 2067.
- Sâbirî:** Süleyman SOLMAZ, *Ahdî Gülşen-i Şu'arâ*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi SBE, Ankara 1986, s. 457.
- Sâkîb:** Safâî, *Nuhbetü'l-âsâr min Fevâ'idü'l-eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Ef. Nu. 2549, vr. 50b,
- Sekkâkî:** Kemâl ERASLAN, *Mevlânâ Sekkâkî Divanı*, TDK Yayını, Ankara 1999, s. 118.
- Sükkerî:** Erdoğan EROL, *Sükkerî - Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı*, AKM Yayını, Ankara 1994, s. 214.
- Şâhidî:** M. Fatih KÖKSAL, *a.g.e.*, C. 2, s. 1132.
- Şeyhî:** Mustafa İSEN - Cemâl KURNAZ, *Şeyhî Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1990, s. 261.
- Şeyhülislâm Yahyâ:** Rekin ERTEM, *Şeyhülislâm Yahyâ Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1995, s. 227.
- Ulvî:** Mustafa CANPOLAT, *a.g.e.*, s. 200.
- Vasfî:** Mehmet ÇAVUŞOĞLU, *Vasfî - Divanı*, İÜEF Yayını, İstanbul 1980, s. 157, 91.
- Zâtî II:** A. Nihad TARLAN, *Zâtî Divânı -Gazeller Kısmı-*, C. 2, İÜEF Yayını, İstanbul 1970, s. 190, 210, 380, 131, 142.
- Zâtî III:** Mehmet ÇAVUŞOĞLU - M. Ali TANYERİ, *Zâtî Divanı*, C.3, İÜEF Yayını, İstanbul 1987, s. 373, 9, 348, 9, 477.